

ŞEBEKE KURAMLARINA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Cenk AYGÜL *

Özet: Bu yazıda şebeke kuramları eleştirel olarak incelenmektedir. Şebeke kuramlarının önümüzdeki dönemde Türkiye’de daha fazla yayılacağından hareketle, bu kuramların dayandığı temel düşünceler tartışılmakta ve şebekelerin pazar ve hiyerarşilere alternatif yeni bir toplumsal eşgüdüm getirdiği iddialarına dikkatli yaklaşmak gerektiği belirtilmektedir.

Bu yazıda şebeke (network) kuramlarının gelişimi tartışılacak ve şebeke kuramları eleştirel olarak incelenecektir. Bilindiği gibi şebeke kuramları, bağımsız olarak da çalışıldığı gibi, yönetim literatürü içinde de giderek önemli bir yer oluşturmaktadır. Küreselleşme literatürü içinde de şebeke incelemeleri Manuel Castells’in ve daha sonra da Hardt ve Negri’nin çalışmalarından sonra yaygınlaşmaya başlamıştır. Ayrıca, Türkiye’nin Avrupa Birliği ile görüşmelere başlamasının beklendiği bu günlerde yönetimin bir parçası olarak şebeke literatürünün daha çok tartışılması beklenmelidir. Her iki literatür de Avrupa’daki gelişmelerden etkilenmekte ve gerek Avrupa Birliği gerek de birliği oluşturan ulus-devletlerdeki gelişmeleri açıklamak için şebeke kuramları daha çok kullanılmaktadır.

Şebeke Toplularının Yükselişi

Şebeke düşüncesi sosyal bilimlerde yaygınlaşır ve araştırmalarda giderek daha fazla kullanılırken, aynı zamanda farklı kuramsal kaynaklara dayanması nedeniyle kuramsal açıdan tutarlı olma konusunda sorunlar da yaşayabilmektedir. Bu nedenle farklı şebeke düşüncelerini en başta ayırtmak gerekmektedir. İlk olarak, Thompson¹ tarafından öne sürülen ve genel olarak kabul gören bir yaklaşım olarak, şebekeler toplumsal yaşamın düzenlenmesinde yeni bir eşgüdüm biçimi olarak alınmakta ve bu anlamda hiyerarşiler ve pazarlardan farklı bir eşgüdüm getirdikleri iddia edilmektedir. Bu anlayışa göre, hiyerarşiler emir ve otoriteye dayanan bir eşgüdüm getirirlerken, pazarlar fiyat ve rekabet yoluyla işleyen bir eşgüdüm getirirler. Şebekeler ise, iddiaya göre, daha üstün bir eşgüdüm biçimi olarak, işbirliği, uzlaşma ve karşılıklı güvene dayanan bir başka sistem

---

Eleştirilerinden dolayı derginin isimlerini bilmediğim iki eleştirmenine, Dr. Argun Akdoğan’a, Dr. Tuna Başkoy’a ve Dr. Fatma Ardiç’a teşekkürlerimi sunuyorum. Yazıdaki olası hataların sorumluluğu elbette ki bana aittir.

¹ Thompson, a.g.k., s. 13.

getirmektedirler. İkinci olarak kamu yönetimi ve örgüt kuramı alanında da giderek büyüyen bir şebeke literatürü oluşmaktadır. Örneğin, kamu politikaları şebekesi (policy network) literatürü, şebeke analizi ve kamu politikaları araştırmaları olmak üzere iki farklı alanın birleşmesi ile gündeme gelmiştir². Orijinal haliyle kamu politikaları şebekesi literatürü hiyerarşik örgütlerin önemini yadsımadan “enformel, ademi merkezîyetçi ve yatay ilişkileri” incelemiştir³. Benzer olarak, bu alanda çok önemli katkılar yapmış olan Rhodes ve Marsh⁴ kamu politikaları şebekelerini meso-düzeyde (makro ile mikro arası orta düzey) bir kavram olarak ele almış ve “çıkart grupları ile hükümet kurumları arasındaki ilişkilerin sürekliliğini sağlayan” etmenleri incelemiştir. Dahası, bu literatürde daha çok Amerikan kuramcılar tarafından geliştirilen gizli iktidar (sub-governments), demir üçgen (iron triangles) gibi temel kavramlar⁵, vurguları daha çok mikro-düzeyle sınırlı olsa da, devlet ve sivil toplum aktörleri arasındaki ilişkileri ele almışlardır⁶. Bu ‘erken’ dönem kamu politikaları şebekeleri literatürü, şebekelere karşı daha çok eleştirel bakmışlar ve şebekelerin “kamuoyunu dışarıda tutarak politik sorumluluğu ortadan kaldırdıkları, imtiyazlı oligarşiler oluşturdukları, ve ... genel olarak şebekelerin işleyiş ve şebekelere katılabilme kuralları kurulu düzenler lehine çalışmaya eğilimli olduğu için de muhafazakar politikalar ürettikleri”ni iddia etmişlerdir⁷.

Üçüncü olarak, bu erken dönem çalışmalardan sonra gelen ve şu anda son derece yaygın bir kabul gören şebeke kuramcıları ise üretim sürecindeki değişmelere ve yeni servet ve iktidar şebekelerinin ulus devletleri aşmalarına vurgu vurmaktadırlar. Castells ile Hardt ve Negri, şebeke kuramlarını üretim sürecindeki değişmeler ve enformasyon ekonomilerinin ön plana geçmesine dayandırmaktadırlar. Castells’e göre⁸ yeni bir uzamsal (spatial) mantık oluşmakta ve akış uzamı (space of flows) “tarih boyunca ortak yaşantılarımızın uzamsal örgütlenmesini” oluşturan yer uzamının (space of place) yerini almaktadır. Buna göre, mega-şehirler servet, iktidar ve enformasyon şebekeleri ile birbirlerine bağlanmakta, böylelikle de giderek ulus devlet yapıları etkisizleşmekte, “uzam ve zaman üzerindeki devlet

² Marin ve Mayntz, a.g.m., s. 12.

³ a.k., s. 15.

⁴ Rhodes ve Marsh, a.g.m. s. 1.

⁵ Bu kavramlar plüralizm (çoğulculuk) literatürüne karşı eleştiri olarak getirilmişlerdir. Gizli iktidar (ya da gizli hükümet) ile altın üçgen kavramları bürokratlar, parlamento üyeleri ve çıkart gruplarının oluşturduğu şebekeleri tanımlamak için kullanılmıştır.

⁶ a.k., s. 4-7.

⁷ Marsh ve Rhodes, a.g.m., s.265.

⁸ Castells, a.g.k. s. 408.

kontrolü giderek küresel sermaye, mal, hizmet, teknoloji, iletişim ve enformasyon akışları tarafından aşılmaktadırlar”⁹. Castell’s göre küreselleşme, bölgeselleşmeye yol açmakta ve “bölgeler ve yerelliklerin en dinamik sektörleri uluslararası şebekelere eklenmektedir”¹⁰.

Hardt ve Negri ise yoğun olarak okunan kitaplarında Castell’s’in sol bir yorumunu sunarlar okurlarına. Onlara göre, sanayi toplumlarından enformasyon ekonomilerine geçiş üretimin desantralizasyonu ile ve her zaman tekelleşme ve üretim ölçeğinin giderek büyümesi ile karakterize olan kapitalist üretim sürecinin artık küçük ölçeğe geri dönmesi ile el ele gitmektedir. Hardt ve Negri’ye göre enformasyon sanayileri ve hizmet sektörünün yükselmesi ile birlikte üretimin büyük ölçeklerde yapılması ve belirli bölgelerde yoğunlaşması artık gerekli değildir. İletişim ve enformasyon teknolojilerindeki ilerlemeler büyük ölçekte üretim yapan fabrikaları dağıtmış ve üretim temel olarak şebeke modeline göre örgütlenmeye başlamıştır.¹¹

Cooke, bölgesel teknolojik yenilenme (innovation) şebekesi yaklaşımı ile şebeke düşüncesini yeni bölgeselci tezlerle birleştirir. Bilindiği gibi, Avrupa Birliği tarafından çeşitli biçimlerde desteklenen yeni bölgeselci tezler, küreselleşme literatürü ile birlikte ulus-devletlerin artık güç kaybettiklerini iddia etmektedir. Küreselleşme tezleri bu aşınmanın yukarıdan küresel ölçekten kaynaklandığını iddia ederlerken, yeni bölgeselci tezler ise aynı etkinin aşağıdan mikro-bölgelerden kaynaklandığını söylemektedirler. Bu akımın önde gelen temsilcilerinden biri olan Cooke, bireyler ve kurumlar arası ilişkileri inceleyen kamu politikaları şebekelerinin yanı sıra bölgelerde teknolojik yenilenme için çalışan yenilenme ortamlarının (milieux) önemini vurgular¹². Yenilenme ortamları üç gruba ayrılabilir: Birinci olarak, içsel yenilenme ortamı ya da teknoloji bölgeleri, bölgesel ya da yerel olarak konumlanmış küçük ve orta ölçekli işletmelerin kuracağı şebekelerdir. İkincisi, dışsal yenilenme ortamı ya da teknopoller (teknoloji-kentler) büyük şirketlerin üretim yapılarını ve araştırma ve geliştirme birimlerini farklı bölgelere yoğunlaştırmaları ile oluşmaktadır. Son olarak da melez ortamlar, yani ilk iki ortamın çeşitli oranlarda karışımı ile oluşan bölgeler bulunmaktadır ve bu bölgelerde küçük ve orta ölçekli işletmelerin yanı sıra, üniversitelerin ve diğer araştırma kurumlarının ve hükümet kurumları bir araya gelip

⁹ a.k., s. 243.

¹⁰ a.k., s. 411-412.

¹¹ Hardt ve Negri, a.g.k., s. 292-295.

¹² Cooke, a.g.m. s. 32.

çalışmaktadırlar. ¹³ Cooke'un öne sürdüğü bu yaklaşım 1990'larda en yoğun olarak çalışılan konulardan biri olmuştur.

Bob Jessop da özellikle yönetim konusunu incelediği eserlerinde şebekeler üzerine yazmakta ve hiyerarşik yönetim yerine giderek heterarşik yönetim biçimleri gündeme geldiğini iddia etmektedir ¹⁴. Jessop'a göre üç çeşit heterarşi bulunmaktadır; kişiler arası şebekeler, örgütler arası ilişkilerin kendiliğinden kurumsallaşması ve sistemler arası yönlendirme (steering), ve bunların hiçbirisinde de şebeke içinde yer alan aktörler arasındaki eşitsiz iktidar ilişkileri tanımlanmamaktadır. Jessop "şebekeler, ortaklıklar ve diğer ekonomik ve politik yönetim modelleri geliştikçe, resmi kurumların en iyi ihtimalle eşitler arasında birinci (primus inter pares) haline dönüşeceğine" inanmaktadır. Jessop¹⁵, Ansell tarafından ortaya atılmış bir kavram olan 'şebekeleşmiş politik kurum (networked polity)' kavramını benimsemekte ve modern devletin maruz kaldığı temel eğilimlerin bu kavramca çok iyi bir şekilde açıklandığını iddia etmektedir. Jessop'a göre modern devletler küreselleşme ile birlikte şu eğilimlerin etkisi altına girmişlerdir: devlet olmağın ulusalsızlaşması, politikanın devletsizleşmesi ve bölgesel ve fonksiyonel iktidarın yeniden eklemelenmesi ya da bir başka deyişle politik rejimlerin uluslararasılaşması. ¹⁶ Kavramı ilk olarak ortaya atan Ansell'e göre şebekeleşmiş politik kurum şöyle açıklanabilir:

Şebekeleşmiş politik kurum, devlet ve toplum kurumsallaşmasının yatay ve dikey olarak ademi merkezileştiği (çoğulculukta olduğu gibi) fakat aynı zamanda da işbirliği içinde davranmaya devam ettiği (korporatizmde olduğu gibi) bir yönetim biçimidir. Şebekeleşmiş politik kurumların örgütsel yapıları mekanik olmaktan çok organiktir, yani hem bilgi hem de inisiyatif alma ademi merkezileşmiş ve geniş olarak yayılmıştır. Örgüt içi ve örgütler arası yatay ilişkiler en az dikey ilişkiler kadar önemlidir ve genel olarak bir çok birimin tek bir birime bağlı olduğu (hiyerarşik) örgüt modeline yerine, birçok birimin birçok birime bağlı olduğu modele (heterarşik) dayanmaktadırlar. Örgütsel işleyiş, gizli ve kişisel olmayan bir biçimde değil, yaygın ve sosyaldır... Devlet aktörleri, bu şebeke içinde merkezi bir konumda bulunmaları nedeniyle, proje ekiplerini oluşturmada ve yönlendirmekte kolaylaştırıcı bir liderlik yapabilirler. ¹⁷

Ansell şebekeleşmiş politik kurumlarda devlet kurumlarının 'kolaylaştırıcı liderliği'nden bahsederken, Joachim Blatter gibi yazarlar şebeke düşüncesini alarak daha da vulgar bir hale getirirler.

¹³ a.k., s. 37.

¹⁴ Jessop, "The rise of ...", s. 43.

¹⁵ Jessop, "The European ...", s. 8.

¹⁶ Jessop, Ansell'in bu kavramını modern eğilimleri çok iyi açıkladığı için överken, devletin kuvvetini hala koruyan öğelerini yeterince açıklamadığı için de eleştirir.

¹⁷ Ansell, a.g.m., s. 311.

Blatter'e göre "toplum artık yalnızca devlet gibi merkezi bir birim tarafından yönetilemez. Yönetim aygıtları yaygınlaştırılmış ve maddi kaynaklar ve enformasyon farklı aktörler tarafından paylaşılmaktadır"¹⁸. Bu nedenle, hiyerarşik örgütlerde en yüksek rütbeli aktör tanım gereği lider konumundayken, şebeke içinde yer alan aktörlerin hiçbirisi başköşeyi tutamaz.

Şebeke düşüncesi ve özellikle şebekelerin Castels'vari yorumu, yani servet, sermaye, enformasyon akışı düşüncesi birçok başka yazarı da etkilemiştir. Örneğin, Kevin R. Cox¹⁹ uzam politikalarını anlamak için en faydalı metaforun şebekeler olduğunu düşünmektedir ve "şebekelerin uzamsal biçimlerin eşitsiz gelişmesini" ve sınırların artık ne kadar geçirgen olduğunu iyi açıkladığını söylemektedir. Giderek önem kazanan başka bir literatür olan aktör-şebeke kuramı (actor network theory) da şebekelerin uzamın ilişkisel (relational) karakterini incelemekte temel bir kavram olduğunu düşünmektedir. Murdoch'a göre²⁰, "küresel ya da yerel ölçeklerin diğerleşmesi ile uğraşmak yerine, şebekelerin nerelerde oluştuğunu nereye kadar giderlerse gitsinler incelememiz gereklidir"²¹. Murdoch, Latour'un temel sorusunu, yani bir demiryolunun küresel mi yoksa yerel mi olduğunu sorarak başlar ve "şebekeler birçok nedenle kurulabilse de, her zaman uzam üzerinde edimde bulunmanın yoludur" der. Aktör-şebeke kuramı hem merkezi aktörleri hem de merkezi olmayan şebekeleri yani hem bireyleri hem de kolektiviteleri ele almaktadır.

Amin de aynı şekilde aktör şebekelerinin önemini vurgular ve globalizasyon sonucunda şebekelerce belirlenen yeni bir yer/uzam ontolojisi oluştuğunu iddia eder. Ölçek mantığı ile territoryel mantığı karşılaştırarak, uzamsallığın doğrusal ve ölçeksel olmayan bir biçimde incelenmesi gerektiğini ve "coğrafyaların ve zamansallıkların pratikte farklı uzam ve zaman ilişkileri içinde oluşmasının" incelenmesine hazır olmak gerektiğini söyler²². Sonuç olarak, Amin'e göre:

Modern küreselleşme ... küresel güçlerin giderek artan hakimiyeti ya da uzamsal genişleme, ya da yerelliklerin özelliklerinin küresel olarak oluşmuş şebekeler ya da giderek hızlı akan zaman tarafından boyunduruk altına alınması anlamına gelmeyebilir belki de. Bunun yerine, belki de hâlihazırda

¹⁸ Blatter, a.g.m., s. 504.

¹⁹ Cox, a.g.m., s.2

²⁰ Murdoch, a.g.m., s. 361.

²¹ Murdoch burada ölçek çalışmaları içinde öne çıkmış olan küreyerelleşme terimini eleştirmektedir. Küreyerelleşme (glocalization), Swyngedouw (a.g.m.) tarafından ortaya atılmış bir kavramdır ve küreselleşme (glocalization) ve yerelleşme (localization) sözcüklerinden oluşturulmuştur. Küreyerelleşme ulus-devletlerin bir taraftan küreselleşme diğer taraftan da yerelleşme (yetki devri, yetki genişliği vb.) sonucunda güçsüzleştiğini iddia etmektedir.

²² Amin, a.g.m., s. 389.

olan yeni uzamzamansallıkların yerelliklerde olanları biçimlendirmesinin ilk işaretleridir.²³

Şebeke Kuramlarının Eleştirisi

Şebeke kuramlarının birçok yazar tarafından eleştirilmiştir. İlk olarak, Colin Hay²⁴ pazarların, hiyerarşilerin ve şebekelerin birbirlerinden farklı analitik kavramlar olduğunu kabul ettikten sonra “bunların birbirlerinden bağımsız olarak var olan eşgüdüm mekanizmaları olmadığını” iddia eder. Bir diğer deyişle, sürecin kaçınılmaz olarak hiyerarşilerin sonunu getireceğini iddia etmek çok dayanaksız bir söylemdir. Bu konuda daha fazla alan araştırmasına gereksinim vardır ama hiyerarşiler, pazarlar ve şebekelerin her zaman bir arada var olduğu ve hatta birbirinin oluşumunda da destek oldukları söylenebilir.

Dahası Hay, şebekelerin yayılmasını olumlu bir gelişme olarak sunan yaklaşımların naif tonuna da dikkatimizi çeker. Yukarıda bahsedildiği gibi ilk dönem şebeke araştırmalarında var olan eleştirel ton zamanla kaybolmuş ve yeni çalışmalarda şebekelerin hiyerarşik örgütlerin yerini alması olumlu bir gelişme olarak görülmeye başlanmıştır. Bu anlamda plüralist (çoğulcu) tezlerin eleştirisi olarak başlayan şebeke kuramlarının, örgüt kuramı içinde yaygınlaşan şu andaki halleriyle bir tür plüralizme geri dönüş yaptıkları söylenebilir. Ne var ki, Tablo I’den de görüleceği üzere, şebekelerin sadece olumlu değil olumsuz çağrışımları da vardır ve şebekelerin tartışmasız bu kadar övülmesini olumlu bulmak mümkün değildir.

Tablo I- Şebeke Çağrışımları: Uyumlu İşbirliği ya da Cosa Nostra²⁵

<i>Olumlu Çağrışımlar</i>	<i>Olumsuz Çağrışımlar</i>
---------------------------	----------------------------

²³ a.k., s. 392.

²⁴ Hay, a.g.m., s. 39.

²⁵ Kaynak: Hay 1998. La Cosa Nostra İtalyanca bir terim olup, “Bizim Şeyimiz” (Our Thing) anlamına gelmektedir. 1920 ve 1930’lu yıllarda ABD’de gangsterler, içki yasağının da etkisiyle büyük gelişme gösterdiler. Amerikan hukukunun suç örgütlerini değil suçun kendisini kovuşturma geleneği nedeniyle de 1960’lı yıllarda çok kuvvetli bir örgüt olarak La Cosa Nostra doğdu. Bu suç örgütünün yaklaşık 24 ‘aileye’ mensup 2000 üyeden oluştuğu ve istediği her yere ulaşabilmek için son derece sofistike bir örgütsel işleyişe sahip olduğu söylenmektedir (bkz <http://www.fas.org/irp/world/para/lcn.htm>).

İşbirliğine dayalı / uyumlu	Kapalı / gizli
Etkin ve açık uçlu karar alma	Sadece kendi çıkarını güden
Pazarlık / uzlaşma	Klik / kartel
Bürokratik değil	Yolsuzluğa açık
Organik: şebekenin bütünü bileşenlerin toplamından büyüktür	Demokratik değil / üyelerinin gerçek oy hakkı yok
Yapıcı	Dışlayıcı
Duyarlı / esnek	Önyargılara açık
Empoze edilen değil kendiliğinden örgüt biçimi	Yetki ve sorumluluk olmadan iktidar
Kollektive ve komünal	Kanuna aykırı / yeraltına yakın
Rekabetçi olmadan yenilikçi	Resmi kanalların dışında yollarla köklü çıkarılara hizmet etme
Stratejik	Machiavelyan
Hiyerarşik olmayan örgüt biçimi	Dışsal hiyerarşi, statü ayrıcalığının yansımaları

İkinci olarak, Castells ile Hardt ve Negri'nin çalışmalarını eleştirel olarak inceleyen Jessop'a göre ²⁶, şebeke düşüncesi her şeye uygulanan ve aslında hiçbir şeyi açıklamayan bir gündelik metafor haline dönüşmüştür. Şebekeler üretim sürecinin yeni örgütsel ilkesi olarak ya da devlet ve pazarlar ikiliğini aşmakta kullanılan yeni bir toplumsal örgütlenme modeli olarak kavramsallaştırılmaktadır. Ne var ki, Castells'in iddia ettiği gibi, ulus devletleri aşan akış uzamı düşüncesine dayanarak ortaya atılan şebeke düşüncesi, yani ulus-devletlerin iktidarlarını kaybettiği düşüncesi yol açıcı olmaktan uzaktır ²⁷.

Eğer şebeke düşüncesi Castells ile Hardt ve Negri'nin yaptığı gibi üretim sürecinden ve üretimin desantralizasyonundan türetilcekse, büyük firmaların sona erdiğini iddia etmenin hiçbir temele dayanmadığını söylemek gerekmektedir. Esnek üretim tezlerinde görüldüğü gibi bu tezler giderek yaygınlık kazansalar da, ekonomik mantığın giderek daha fazla tekelleşme doğrultusunda çalıştığını, çok uluslu şirketlerin ve başka büyük firmaların birleşmeler ve satın almalar (mergers and acquisitions) yoluyla giderek daha da büyüdükleri söylemek gerekmektedir. Büyük firmaların günlerinin sayılı olduğunu söylemek şu an için kanıtlarla desteklenmeyen bir iddia olmanın ötesinde değildir. Örneğin, Amin'e göre ²⁸, Avrupa örneğine bakılırsa, Avrupa Birliği'nin temel hedefi ABD ve Japonya sermayesi ile rekabet edebilecek güce ulaşmaktır ve bunun yolunun da büyük sermayeden geçtiği düşünülmektedir. Büyük firmalar birleşmeler ve satın almalar yoluyla giderek daha da büyümekte, çok fazla sözü edilen küçük ve orta boy işletmeler sadece bazı bölgelerde yoğunlaşmakta ve daha çok istihdama yönelik olarak işlev görmektedirler. Diğer yazarlar da, sonu geldiği iddia edilen ölçek

²⁶ Jessop, "Informational...", s. 43.

²⁷ Brenner, "Globalization ...".

²⁸ Amin, "Big firms ...", s. 127-37.

ekonomilerinin hala temel önemde olduğunu, kapsam ekonomilerini de birçok durumda büyük şirketlerin gerçekleştirdiğini söylemektedirler²⁹. Amin³⁰ yerel kümelenme ve belirli bölgelerde yoğunlaşmanın nasıl olduğunu incelemekte ve firmaların birbirleriyle kurdukları ilişkilerin bir bütün olarak incelenmesi gerektiğini söylemektedir. Bu doğrultuda, Baker'a göre³¹, küçük ve orta boy işletmelerin sayısının artması, büyük firmaların toplumsal gücünü azaltmak bir tarafa arttırmakta, tam-zamanında-üretim gibi teknikler üretimde karşılaşılan riskleri küçük ve orta boy işletmelere yüklemenin yolu haline gelmektedir.

Benzer olarak, şebekelerin uzamsal desantralizasyonu anlamak için yararlı bir kavram olduğu iddiası da aynı derecede sorunludur, çünkü bütün bölgecilik söylemlerine karşın Avrupa'da bir uzamsal desantralizasyondan bahsetmek mümkün değildir. Küresel işbandlarının (global assembly lines) ya da küresel üretim şebekelerinin uzamsal merkezlerin önemini azalttığı da kanıtlarla desteklenmemektedir. Avrupa'da merkez, Londra, Hamburg, Münih, Milan ve Paris'in oluşturduğu bir beşgenden oluşmaktadır. Bu bölge Avrupa Birliği topraklarının sadece beşte birini oluşturmasına karşın, toplam GSMH'nin yarısını üretmektedir ve bütün bölgecilik söylemlerine karşın da ekonomik, politik ve sosyal konumundan hiç bir şey kaybetmemektedir³².

Amin ve Thrift'e göre³³, dünya ekonomisinin bir dereceye kadar desantralize olduğu doğru olsa da, bunun merkezin ortadan kalkması anlamına geleceği hayli şüphelidir. Lefebvre de merkezlerin ve şebekelerin birbirlerini dışlaması gerekmediğini söylemektedir:

İlk izlenimim büyük ticari merkezlerin oluşmakta olduğu ve bunların yeni bir uzam kullanım konsepti oluşturduklarıdır. Gerçekte, bu yeni iş merkezleri birbirinden izole değildir ve şebekeler oluşturmaktadırlar. İkinci olarak, karar alıcı merkez, yani ulusal iktidar, servet, enformasyon ve etkileme kapasitesine haiz şehir merkezleri yerli yerinde durmaktadır. Bu nedenle şehirlerde devam etmekte olan kentsel merkezleşmeye karşı yapılan muhafazakâr eleştirisi iki nedenle eleştirilebilir, kentsel merkezlerin çözümlenmesini değil, hâlihazırda devam eden iki tip merkezleşmeyi, yani iş merkezlerinin şebekeleşmesi ve karar alıcı mekanizmaların merkezi konumlarını gözlerden saklamaktadır.³⁴

Üçüncü olarak, Helga Leitner özellikle Alman kuramcılarının³⁵ "giderek artan bir şekilde karşılıklı bağımlılık ve devlet ile sivil

²⁹ Smith, a.g.m.; Williams et al, a.g.m.: Amin ve Robins, a.g.m.

³⁰ Amin, "Spatialities ...", s. 394.

³¹ Baker, a.g.m., s. 273.

³² Faludi, a.g.m., s. 247; Brenner a.g.k., s. 187.

³³ Amin and Thrift, a.g.m., s. 576.

³⁴ Lefebvre, a.g.m., s. 347.

toplum arasındaki ayrımların kalkması ile tanımlanan bir dünyada, kamu politikaları şebekelerinin, ekonomik büyümeyi sağlama ve toplumsal sorunların çözümünde hiyerarşik kurumlardan daha başarılı olmalarından dolayı daha üstün yönetim biçimleri olarak ortaya çıktıklarını iddia ettiklerini” söylemektedir³⁶. Leitner’a göre “ulusaşan şebekeler devlet ve/veya sivil toplum kurumlarını sınırlar boyunca bağlamaktadırlar”³⁷. Ne var ki, bu sınıraşan şebekeler içinde yer alan aktörlerin aynı güçte olduğu anlamına gelmemektedir. Merkez ve çevre konumlarında bulunmak, şebeke aktörlerinin farklı güçlerde olmalarını belirlemektedir ve ne yazık ki, şebeke literatürü içinde eşitsiz güç ilişkilerini ele alan çalışmalar bulmak imkânsız gibidir³⁸.

SONUÇ

Şebeke düşüncesi yönetim literatürü içinde giderek artan bir yer almakta ve şebekelerin pazarlar ve hiyerarşilerin karşılaştığı sorunlara kapsamlı bir çözüm getirdiği iddia edilmektedir. Ne var ki, şebekelerin yönetme sorununa demokratik bir çözüm getirmesi bir iddia olmanın ötesine geçememekte ve iki nedenle tartışılmaktadır. İlk olarak, şebekelerin pazar ve hiyerarşilerden bağımsız oldukları kanıtlanmamış bir varsayımdır. Birçok durumda pazar, hiyerarşi ve şebeke bir arada çalışmaktadır. İkinci olarak, şebekelerin ne kadar demokratik olduklarının da tartışılması gerekmektedir. Birçok durumda şebekelerin hiyerarşiler kadar da demokratik olmadıkları iddia edilmektedir. Bu nedenle şebekeleri tartışmadan olumlu bulan çalışmalara karşı dikkatli yaklaşmak gerekmektedir. Örneğin Blatter’ın³⁹ yaptığı gibi, şebekeler içinde var olan iktidar ilişkilerini ve gizli hiyerarşileri yok saymak mümkün değildir. Üçüncü olarak, şebekelerin büyük ölçeğin gerilemesi sonucunda daha çok gündeme geldiği iddiası da kanıtlarla desteklenmemektedir. Avrupa Birliği ile entegrasyon sırasında bu tür iddialar sıklıkla gündeme gelmekle birlikte, Avrupa Birliği’ndeki temel doğrultu, üretim ölçeğinin küçülmesi değil tam tersine birleşmeler ve satın almalar yoluyla giderek daha da büyümesidir. Önümüzdeki dönemde Avrupa Birliği ile entegrasyon süreci içinde Türkiye şebekelerin incelenmesi açısından bol olanağın olduğu bir döneme girecektir ve bu konunun daha iyi incelenmesi gerekecektir.

³⁵ Şebeke literatürüne yapılan Amerikan, İngiliz ve Alman katkıları arasındaki farklar için, bakınız, Marsh and Rhodes, a.g.m.

³⁶ Leitner, a.g.m., s. 243-244.

³⁷ a.k., s. 236.

³⁸ Leitner et al, a.g.m., s. 285.

³⁹ Blatter, a.g.m.

KAYNAKÇA

- Amin, A. ve Robins K., "The Re-emergence of Regional Economies? The Mythical Geography of Flexible Accumulation," *Environment and Planning D: Society and Space*, Vol. 8, 1990, s. 7-34.
- Amin, Ash, "Big Firms Versus the Regions in the Single European Market," *Cities and Regions in the New Europe*, (Ed. Mick Danford ve Grigoris Kafkalas), London: Belhaven Press, 1992, s. 127-49.
- Amin, Ash, "Spatialities of Globalization," *Environment and Planning A*, Vol. 34, 2002, s. 385-99.
- Amin, Ash ve Nigel Thrift, "Neo-Marshallian Nodes in Global Networks," *International Journal of Urban and Regional Research*, 16:4, 1992, s. 571-87.
- Ansell, Chris, "The Networked Polity: Regional Development in Western Europe," *Governance*, 13:3, 2000, s. 303-33.
- Baker, Peter, "Spatial Outcomes of Capital Restructuring: 'New Industrial Spaces' as a Symptom of Crisis, not Solution," *Review of Political Economy*, 8:3, 1996, s. 263-78.
- Blatter, Joachim, "Beyond Hierarchies and Networks: Institutional Logics and Change in Transboundary Spaces," *Governance*, 16:4, 2003, s. 503-26.
- Brenner, Neil, "Beyond State-Centrism? Space, Territoriality and Geographical Scale in Globalization Studies," *Theory and Society*, Vol. 28, 1999, s. 39-78.
- Brenner, Neil, "Globalization as Reterritorialization: The Rescaling of Urban Governance in the European Union," *Urban Studies*, 36:3, 1999, s. 431-51.
- Brenner, Neil, *New State Spaces, Urban Governance and Rescaling of Statehood*, Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Castells, Manuel, *The Rise of the Network Society*, Oxford: Basil Blackwell, 2000.
- Cooke, Philip, "Policy Networks, Innovation Networks and Regional Policy: A Review of the Literature and an Example from South Wales," *Policy Networks and European Structural Funds*, (Ed. Hubert Heinelt ve Randall Smith), Avebury: Aldershot, 1996, s. 26-45.
- Cox, Kevin R., "Spaces of Independence, Spaces of Engagement and the Politics of Scale, or: Looking for Local Politics," *Political Geography*, 17:1, 1997, s. 1-23.
- Hay, Colin, "The Tangled Webs we Weave: The Discourse, Strategy and Practice of Networking," *Comparing Policy Network Approach*, (Ed. David Marsh), Buckingham: Open University Press, 1998, s. 33-51.
- Jessop, Bob, "The Rise of Governance and the Risk of Failure: The Case of Economic Development," *International Social Science Journal*, no: 155, 1998, s. 29-45.
- Jessop, Bob, "Informational Capitalism and Empire: The PostMarxist Celebration of US Hegemony in a New World Order," *Studies in Political Economy*, no: 71/2, 2003-2004, s. 39-58.
- Jessop, Bob, "The European Union and Recent Transformations in Statehood," published by the Department of Sociology, Lancaster University, Lancaster LA14YL, UK at <http://www.com.lanc.ac.uk/sociology/papers/jessop-eu-transformations-statehood.pdf>, 2005.
- Faludi, Andreas, "The European Spatial Development Perspective – What Next?" *European Planning Studies*, 8:2, 2000, s. 237-50.
- Hardt, Michael ve Negri Antonio, *Empire*, Cambridge: Harvard University Press, 2001.
- Lefebvre, Henri, "Reflections on the Politics of Space," *Radical Geography: Alternative Viewpoints on Contemporary Social Issues*, (Ed. Richard Peet), London, Maaroufa, 1978, s. 339-52.
- Leitner, Helga, "The Politics of Scale and Networks of Spatial Connectivity," *Scale and Geographic Inquiry*, (Ed. Eric Sheppard ve Robert B. McMaster), Malden: Blackwell, 2004, s. 236-55.

- Leitner, Helga, Claire Pavlik ve Eric Sheppard, "Networks, Governance and the Politics of Scale: Inter-Urban Networks and the EU," *Geographies of Power: Placing Scale*, (Ed. Andrew Herod ve Melissa W. Wright), Oxford: Blackwell, 2002, s. 275-303.
- Marin Bernd ve Renate Mayntz, "Introduction: Studying Policy Networks," *Policy Networks, Empirical Evidence and Theoretical Considerations*, (Ed. Bernd Marin ve Renate Mayntz), Frankfurt am Main: Campus Verlag, 1991, s. 11-23.
- Marsh, David, "The Development of the Policy Network Approach," *Comparing Policy Network Approach*, (Ed. David Marsh), Buckingham: Open University Press, 1998, s. 3-17.
- Marsh, David ve R.A.W. Rhodes, "Policy Communities and Issue Networks," *Policy Networks in British Government*, (Ed. R.A.W. Rhodes ve David Marsh), Oxford: Clarendon Press, 1992, s. 249-68.
- Murdoch, Jonathan, "The Spaces of Actor-Network Theory," *Geoforum*, 29:4, 1998, s. 357-74.
- Rhodes, R.A.W. ve David Marsh, "Policy Networks in British Politics: A Critique of Existing Approaches," *Policy Networks in British Government*, (Ed. R.A.W. Rhodes ve David Marsh), Oxford: Clarendon Press, 1992, s. 1-26.
- Smith, C., "Flexible Specialization, Automation and Mass Production," *Work Employment and Society*, Vol.3, 1989, 203-20.
- Swyngedeouw, Erik, "The Mammon Quest. 'Glocalisation' Interspatial Competition and the Monetary Order: The Construction of New Scales," *Cities and Regions in the New Europe*, (Ed. Mick Dunford ve Grigoris Kafkalas), eds. London: Belhaven Press, 1992, s. 39-67.
- Thompson, Grahame, *Between Hierarchies and Markets: The Logic and Limits of Network Forms of Organization*, New York: Oxford University Press, 2003.
- Williams, K., Cutler T., Williams J. ve Haslam J., "The End of Mass Production?" *Economy and Society*, Vol.16, 1987, s. 405-39.